

A legtöbb hegy, domb, erdő, vagyis kirándulóhely a XII. kerületben van Budapesten; találoán a főváros tüdejének is nevezik ezt a városrészt. Egy négyzetkilométeren ma még alig laknak 2600-an. Pedig az elmúlt években gomba módra szaporodtak itt is a lakóházak. Az összlakosság létszáma elérte a 81 ezret, de a növekedés elsősorban az elmúlt két évtizedben jelentkezett. Még egy igen figyelemreméltó tény: Budapest legiskolázottabb kerülete, a 18 éves és ennél idősebb népesség 35,7 százaléka rendelkezik érettségivel, főiskolai vagy egyetemi végzettséggel.

A mai kerület csak 1940-ben alakult ki. *Rupp Jakab* múlt századbéli jeles kutató szerint azonban már évszázadokkal ezelőtt virágzó élet volt itt. A Szabadság-hegy déli oldala kőkorszakbeli leleteket rejt. A kerület északi oldalán római és népvándorlási nyomokat ástak ki a régészek. Népes település azonban hosszú ideig nem jött létre. II. Géza és III. Béla uralkodásának idején kezdtek irtani az erdőket, elsősorban a mai Széchenyi- és János-hegy környékén. A Szabadság-hegyen említésre méltó fejlődés a XIX. századig nem volt, megmaradt a szőlő és az erdő vidékének. 1837-ben itt alakult ki az első

Séta a 100 éves Budapesten

A sokarcú hegyvidék

Béla és társainak harca közismert. De kevesen tudják, hogy a Bors utcai Pozsony kávéházat foglalták el 1944-ben, és 120 főből álló ellenállási csoportjuk ott kezdte meg tevékenységét. A főváros körülvétele után a Budai harcok magyar egységek legjobbjából alakult meg a Budai Onkentes Ezred. Több mint 3000 magyar katona küzdött mint az ezred harcosa a főváros felszabadításáért. Az első haditettük: a mostani Szabadság-hegy felszabadításában való részvétel. Részt vettek a Déli pályaudvarért vívott harcban is. Közülük több százan hősi halált haltak; tettükre a Vérmezőn emlékmű örökíti meg.

Írók, művészek, tudósok

Írók, költők, festők és más művészek már évtizedekkel ezelőtt megszerették — és szeretik ma is — ezt a városrészt. Nincs talán a magyar szellemi életnek olyan kiválósága, akit valamilyen emlékmű kötné ide. *Ady Endre* a város-

ka Margit, Schöpflin Aladárné így emlékszik vissza Kafka egykori otthonára: „Gyakran jöttek össze a Nyugat munkatársai és más költők, írókollégák *Kaffka Margit* lakásán, melynek ablakai olyan alacsonyan voltak, hogy a férfiak nem a kapun, hanem az ablakon keresztül távoztak a vendégségből...”

De nemcsak a múlt, hanem a jelen írói közül is sokan alkottak, alkotnak, éltek és élnek itt, így *Devecseri Gábor, Dobosi Imre, Illés Béla, Kodolányi János, Kónya Lajos, Németh László, Somlyó György, Szabó Pál, Szabolcsi Miklós, Tersánszky Józsi Jenő, Tamási Áron*.

Éveken keresztül itt lakott *Bajor Gizi*, a Nemzeti Színház felejthetetlen drámai hősnője és *Székelly Mihály*, a világhírű operabéna. Egykori otthonuk ma emlékműzeum. A kerület vezetői tisztelik, becsülik a művészeket. Például a hegyvidéken lakó képzőművészek alkotásaiból a tanácsházán állandó kiállítást rendeznek.

leitek azok a berendezések, amelyek nélkül az atomkorszakban nem lehet számottevő tudományos kutatómunkát folytatni. Ma több száz fizikus, kémikus, kutatómérnök dolgozik falai között. Munkájuk eredménye: tudományos publikációk sora, számos találmány, több korszerű készülék, berendezés, munkamódszer.

Az erdő mélyén, több hektáron elterülő úttörőtábor fontos szerepet tölt be az ifjúság nevelésében. Sok tízezer hazai és külföldi fiatal tölti itt nyári vakációjának egy részét. A csillebérci tábor fejlesztése — ahogy a kerület vezetői elmondták — országos érdek, éppen ezért áldoznak a korszerűsítésre, bővítésre szívesen.

Néhány hét múlva ünnepség színhelye lesz a kerület. A több mint 10 kilométer hosszú úttörőtábor negyed évszázados jubileumát ünnepli. Ezer és ezer fiatal közül, akik itt teljesítettek szolgálatot, sokan választották élet-hivatásnak a vasutaséletet; a MÁV vezérigazgatóságától kezdve a legfontosabb vasútállomások tucatjával találhatunk egykori úttörővasutasokat.

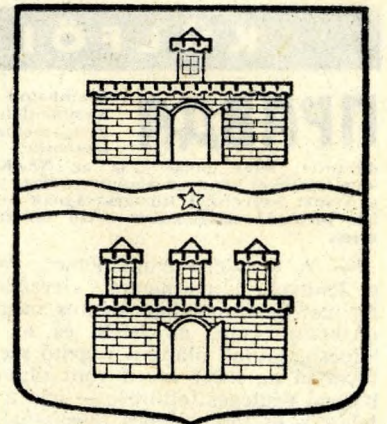
A csillagászat otthona is a hegyvidéken van. Az 1920-as évek során épült ki a csillagvizsgáló. Könyvtára világhírű. A több mint 25 ezer — többségében idegen nyelvű — könyv és publikáció értéke felbecsülhetetlen. Talán Európa legnagyobb, legterjedelmesebb szakirodalom-gyűjteménye ez. Tudományos kincs az a több mint 19 ezer darabot számláló fotografikus lemezgyűjtemény is, amelyet az utókor még sok vonatkozásban felhasználhat dokumentum gyanánt a XX. század első felében bekövetkezett, és talán soha meg nem ismétlődő kozmikus jelenségekről.

Ebben a városrészben nagyüzemek nem hívják fel magukra a figyelmet; egyetlen gyára azonban világhírű. A Magyar Optikai Művek kiváló munkája eredményeként 17 alkalommal lett él-üzem, illetve kiváló vállalat, nyolcszor érdemelte ki a Minisztertanács és a SZOT vörös vándorzásliját, de megkapta a Munkás Vörös Zászló Erdemérem és a Szocialista Munka Vállalata magas kitüntetés is. A gyár elődje is híres volt, hiszen 1890-ben itt készült az Eötvös-féle inga első példánya. Azóta is számos olyan műszer hagyta el a gyár kapuját, amit idehaza és határainkon túl is hasznosítanak. Újabban pedig a számítástechnikai program megvalósításához nyújtanak hathatós támogatást.

A lakásépítés segítése

Természetesen a jelenről és közeljövőről is igyekszünk ismereteket szerezni. *Dr. Tóth János*, a kerületi pártbizottság első titkára így beszél erről:

— Kerületünkben, mint mindennütt a fővárosban — a lakásépítés az érdeklődés középpontjában áll. Hozzá kell azonban mindjárt tenni, hogy lehetőségeink meglehetősen szűkösek. Itt nincsenek összefüggő állami építkezések, nincsenek új lakótelepek. Magán-erőből, valamint az OTP segítsé-

gével épülnek az új otthonok. Ezeknek a száma az utóbbi másfél évtized alatt meghaladta a tízezeret. A közművesítés azonban nagy anyagi nehézségeket okoz. Nagyon jó lenne, ha a városépítés megfontoltabb lenne, az új lakások építése előtt a kerület jelentősebb hozzájárulást kapna a közműgondok megoldásához.

Fontos feladatnak tartjuk a fizikai dolgozók lakásépítésének segítségét. A kerületi pártbizottság a tanáccsal egyetértésben, nagy figyelmet fordít erre. Szeretnénk, ha a városrészben mind több fizikai munkás juthatna lakáshoz. A MOM-mal és a kerületi OTP-vel a tanács tárgyalásokat folytat ennek érdekében. Az előzetes megállapodás alapján az elkövetkező három évben várhatóan több mint száz lakást szeretnénk a MOM, elsősorban fiatal fizikai dolgozói részére építeni.

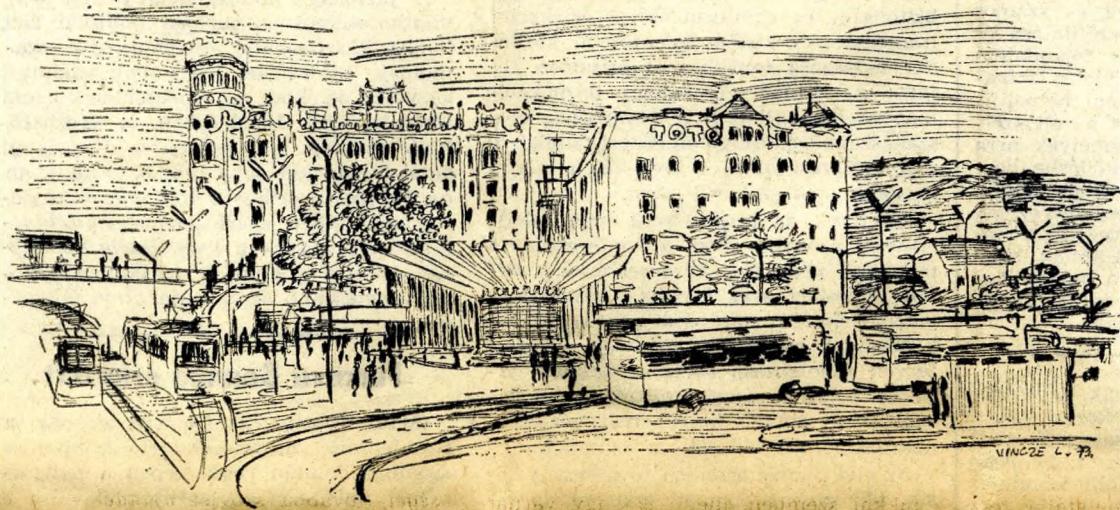
Végezetül *Pozsonyi Vilmos* tanácselnöktől a kerület lakosságát leginkább foglalkoztató gondokról érdeklődtünk.

— Egyik legfontosabb feladatunk a kerület zöldövezetének fokozottabb védelme. Ezért bizonyos építési megkötöttségeket tervezünk, elsősorban a Zugliget, a Szabadság-hegy, a Sas-hegy és a Farkasrét környékén. A negyedik ötéves terv során 50 százalékkal akarjuk növelni óvodáink befogadóképességét. Az idén elkezdődik a Dobsina út és a Fodor utca sarkán fővárosunk egyik legkorszerűbb bölcsődéjének az építése. Fejlesztetni akarjuk az üzlet-hálózatot. A kerület ifjúságának szeretnénk széles körű és kulturált művelődési és sportolási lehetőséget biztosítani. A negyedik ötéves terv során a Városmajor egyre több sportolási lehetőséget kínál. Azt akarjuk, hogy a sportolókön kívül a kerület fiataljai is használhassák a pályákat, létesítményeket. A jövő legnagyobb feladata pedig a kerület centrumának kialakítása, amely elsősorban a Bőszörményi út korszerűsítésével és megfelelő átrendezésével jár.

A riportert, miközben járja a kerület utcáit, meglátogatja nevezetesebb épületeit, olvasgatja történetét, a XII. kerületet próbálja sokrétűen bemutatni. Elhatározásából azonban vajmi kevés valósulhat meg. A múlt tényanyaga, emlékeztető és figyelmeztető eseménysora éppen úgy helyet követelne még, mint a jelen gazdagodása, vagy a jövő számos terve. Ertelemszerűen az ember mindig előre tekint, van, aki csak a holnapra, de nagyon sokan a holnaputánra is. A kerület vezetőivel folytatott többszöri eszmecsere azonban szintén nem kaphatott kellő terjedelmet. Pedig részletesen beszélni kellene a Testnevelési Főiskola bővítéséről; a Márvány utcai iskolakombinát építéséről; a Libegő környékének fejlesztéséről; a tanácsstagok javaslatainak feldolgozásáról; a tanácsnál a munkaidő-csökkentés előkészítéséről; a rendkívül gazdag kirándulóhelyek karbantartásáról és így tovább. De nem kaphatott helyet az a sok gondolat, javaslat sem, amit a kerület lakói mondtak el.

Nehéz tehát megrajzolni a XII. kerület arculatát, és ez a nehézség örömet okoz, mert a folyamatos változást jelzi. Azt gondoltam, a „kétarcú hegyvidék” kifejezés minősíti leginkább a XII. kerületet, hiszen kiránduló-, üdülőterületből fokozatosan lakóhelyé válik. Ugy érzem azonban, hogy ez a jelző is szegényes, mert akár az itt lakóknak, akár az ide látogatóknak több arcot, egyre több vonzó, kellemes, új vonást mutat.

FAHIDY JÓZSEF

magyar szőlészeti és borászati iskola *Schamm Ferencnek*, a tudós borásznak munkássága nyomán. A mai Kékgolyó utca sarkán alig száz esztendővel ezelőtt még húsipiac volt.

Történelmi utcák és házak

Gyakran tapasztalhatjuk, hogy milyen hiányosan ismerjük szűkebb környezetünket. Aránylag kevesen tudják például, hogy a Városmajor utca 42. szám alatt, az úgynevezett Pékházban alakult meg 1918. november 24-én, egy vasárnap délután a Kommunisták Magyarországi Pártja. *Kelen József* mérnök lakásán jöttek össze a magyar kommunista mozgalom életre keltői. Név szerint: *Korvin Ottó, Lékai János, Mosolygó Antal, Alpári Gyula, Mikulik József, Révai József, Sallai Imre, Hirossik János, László Jenő, Rudas László, Somló Dezső, Szántó Béla, Székely Béla, Vágó Béla, Jakab Rudolf*, ezenkívül az Oroszország-ból hazatért egykori hadifoglyok, *Feczkó Árpád, Jancsik Ferenc, Kellner Sándor, Pór Ernő, Rabinnovics József, Seidler Ernő* és *Vántusz Károly*. Amikor a Tanácsköztársaság dicsőséges harca megkezdődött, a kerület újból hallatott magáról, hiszen a *Szamuely Tibor* által szervezett Lenin-fiúk egyik központi laktanyája a Mozdony utca 40-ben, a mai Kiss János altábornagy utcában volt.

Kevéssé ismert az is, hogy az Istenhegyi út 16. szám alatt tevékenykedett a KMP illegális központi bizottsága 1941 és 1943 között. (Talán szükséges is volna egy emlékszóba berendezésével figyelmeztetni a felnövekvő nemzedéket a magyar munkásmozgalom harcos múltjára.) Ebben a házban dolgozott a munkásmozgalom két nagy mártírja, *Schönherz Zoltán* és *Rózsa Ferenc* is. Az Irhásárok út 17. számú házban 1944 szeptemberében körültretekintő, szorgos munka kezdődött. Itt működött a Szabad Nép nyomdája, és a felszabadulásig az igazságot hirdető újság öt száma is itt látott napvilágot.

A magyar ellenállási mozgalom összeforrt a kerülettel, *Stollár*

majori szanatóriumban — ahol ma a IV-es számú sebészeti klinika működik — írta Elbocsájtó szép üzenet című, Lédával szakított versét. *Babits Mihály* is hosszabb ideig volt a szanatórium ápolója. *Balázs Béla*, a harcos költő, a világszerte ismert filmesztéta, aki 1945-ben Kossuth-díjat kapott, itt élt, itt alkotott, a Tamás utcában. *Eötvös József* „neve kezdettől fogva dísz és büszkesége a Svábhegynek” — írja róla *Siklósi László*, a Svábhegy című könyvében. Két évtizeden át lakott ott sógorával, *Trefort Agostonnal*. A villát a II. világháború után lebontották, és helyén alakult ki a szabadság-hegyi TBC-gyógyintézet. *Jókai Mór* az Egy magyar nábobért és a *Kárpáthy Zoltán*ért járó 2200 forintért vásárolta meg egy *Schweitzer* nevű hegedűgyárostól a Költő utca 21. szám alatti házat, s majdnem félszáz nyarat töltött a hegyen.

József Attilának nem volt nyaralója a hegyvidéken, csupán albérlőként élt a Szamos utcában, ahol — a szakemberek kutatása szerint — 14 verset írt. A Márvány utca 29. számú ház földszintjén lakott a Nyugat-nemzedék egyik legismertebb írója, *Kaff-*

Talán nincs fővárosunknak olyan kerülete, ahol annyi és olyan fontos egészségügyi intézmény lenne, mint itt. Innen irányítják az egykor legpusztítóbb magyar népbetegség, a TBC felszámolását, a rákmegebetegedés elleni prevenciót, a sportegészségügyi hálózatot, és itt van a főváros talán legnagyobb gyógyító központja, a János-kórház. Ennek történetéről *Pozsonyi Vilmos* tanácselnök igen érdekes adatot közöl: 1898-ban egy kórházi ágy értéke itt körülbelül másfél kilogramm szinarany árát jelentette. Felbecsülhetetlen az az érték, ami az itt levő egészségügyi intézményekben összehalmozódott, és több száz ezer azoknak az álmampolgároknak a száma, akik az innen irányított intézményi hálózat révén gyógyultak meg. S ez az igazi kincs.

Csillebérc neve három létesítményéről országhatáron túl is ismert. Sorrendben: Központi Fizikai Kutató Intézet, csillebérci nemzetközi úttörőtábor és a kerületen áthaladó úttörővasút.

A KFKI építése 44 holdnyi területen 1951-ben kezdődött, 15 éven át tartott, de még ma sem tekinthető befejezetnek. Otthonra

